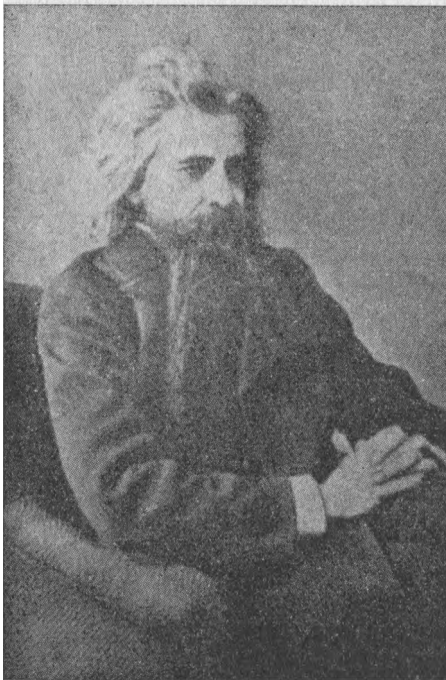

Vl. S. Solovjovas.

(1853-1900).

Būdamas 1880 — 1881 m. Peterburgo Universiteto Fizikos-matematikos Fakulteto studentas, aš turėjau laimėti klausyti vis fakulteto studentams skaitytą Vl. S. Solovjovo filosofijos lekcijų. Vėliau studijuodamas genialius jo raštus, aš stipriau įsisavinau savo katalikiškus tikėjimus. Jo veikalai yra man nušvietę pagrindinius religijos ir krikščioniškojo gyvenimo klausimus. Taigi galiu tarti, kad joks katalikų apologetas, joks kitas krikščioniškas filosofas nėra mano dvasiai suteikęs tiek šviesos, kiek Vl. Solovjovas.

Labiausiai brangi man buvo jo dvejopa — pravoslavijos ir socializmo kritika. Pirmojoj jis grynai teologiškai yra rodis, kad rus pravoslavija, kurios sikib laik s an laik reaktionieriai ir carizmo šalininkai, yra ir bus bej g , kol nepripažins Romos Šv. T vo primato. Antrojoj, remdamasis ekonomiškojo intereso id ja, jis yra pirštu prikišamai išaiškin s, kad socializmas, už kur guld galvas visinos gadyndyn s revoliucionieriai bei carizmo priešininkai, yra „didžiausia neteisyb“, kurios pamatais žmoniška valstybin tvarka sukurti taip pat negalima.

Pigu suprasti, kad šios paži ros tegal jo pagaminti VI. Solovjovui vien prieš . Ir ištikr j rus pravoslaviškoji dvasiški ja, apšaukus VI. Solovjov pravoslavijos atskal nu, buvo jam absoliu iai uždraudus berašyti k nors bažny ios klausimais. Dabargi socializmo vyk dintojai bolševikai, laikydami ne be pamato Solovjovo filosofij nesutaikoma su komunizmu, visus jo raštus yra paskelb draustiniais. Tuo b du šiam krikš ioniu i filosofui, gyvam esant, yr iaup burn rusai reaktionieriai, dabar jam mirus, t pat daro laisvo žodžio lygiai neapken i rusai komunistai.

Žinodamas tai ir prisimin s, kad nieku ikšiol nesu dar atsilygin s šiam garbiam savo mokytojui, aš palaikiau savo pareiga — bent šiose 25 met jo mirties metin se¹⁾ pagerbti j , patiekdamas m s visuomenei bent platesn jo gyvenimo aprašym . O kadangi tas jo gyvenimas yr buv s pilnas aukšt siekim ir krikš ioniško pasišventimo, tai ir skiriu ši biografij ypatingai ideal ieškan iai m s jaunai kartai. Pažinus ar iau t tikrai ideališk , saky iau net švent žmog ²⁾, ji, tariuos, panor s eiti VI. Solovjovo p domis ir sužadins savyje noro tapti naujos gadyndyn s pranašais, Dievo Karalyst s žem j skelb jais.

¹⁾ Ši biografija prad ta rašyti 1925 ir, autoriui tuomet jos neužbaigus, liko atid ta v lesniam lakui ir užbaigta vos 1929 m.

²⁾ Soloviev anima candida, piaacvere sancta est — taip atestuoja j garsusis vysk. Strossmayeris savo laiške nuncijui "Vonutelli Vienoj (spalio 12 d. 1886 m.).

I.

Vl. Salovjoyas yra gimęs Maskvoje sausio 16 (28) d. 1853 m. Rusų cerkvės miniotą dieną šv. Petro Apaštalo patvirtus. Gimusiam duota šv. Vladimiro, rusų apaštalo vardas.

Savo laiške S. Lukjanovui Vl. Solovjovas sakosi gimęs pirmą laiką, vos 7 mėnesių neturėdamas, todėl pirmą dieną „negalėjau neturėti, tik tyliai žiobių, kaip žvirblytis“.

Tačiau augo sveikas. Mat, gyvenimo sąlygos turėjo kuogeriausias tiek dvasios, tiek turto atžvilgiu. Jo tėvas Sergėjus Solovjovas buvo Maskvos universiteto profesorius, daktaras Rusijos istorijos autorius. Nebuvo tai sausas specialistas, bet plačiai apsišvietęs žmogus, mąstytis tikybos, mokslo ir politikos klausimais.

Nepaprastos dvasios gabumus galėjo jaunutis Vladimiras paveldėti ne tik iš tėvo, bet ir iš motinos, iš namų Romanovaitės, kilusios iš senos talentingos mažrusiškos šeimos, turėjusios savo narių tarpe garsų ukrainiečių filosofą Grigijų Skovorodą¹⁾. Pats Vl. Solovjovas mągdavo nurodinti, kad jis yra kilęs iš dvasiškių luomo, nes jo senelis Mikalojus Solovjovas yra buvęs šventikas.

Talentinga buvo ir visa Solovjovų šeima. Vladimiro brolis Vsevolodas yra pagarsėjęs istoriškas romanas, o sesuo Poliksena — dailiausias eilrašys.

Pačiame Vladimire jau nuo pirmųjų metų reiškėsi jo būsimas, nepaprastas pašaukimas. Kas tik pažvelgdavo šį ryškų veideliu, tankiais tamsiais gelsvais plaukais, slaptai giliomis akimis berniuką, pigiai atspindavo, kad čia auga didžiulios dvasios jėga ir savotiškai tvirtas būdas. Iš vienos šalies buvo žymu jame daugiau susivaldymo ir savinylinimosi, iš antrosios stipriau ir giliau jausta. Būdamas keleri metai jis atmintinai mokėjo daugybę rusų liaudies dainų ir žymesnių rusų poezijos eilrašius. Yra užsilikęs pasakojimas, kad jis ištisas valandas išsėdėdavo priešais kėdę, reiškusi jam arklį, dainuodamas Kolcovo dainelę: „Na, širmukai, stumkis“. Buvo tikrai simylėjęs tėvo vežimą, tvirtai ilgabardis ber-

¹⁾ Mągdavusi juokais girtis, kad, „pasaulis ją gaudė, bet nepagavęs“.

n . Vos tik ištrkdavo kiems , bematai atsidurdavo daržinį , puldavo jam ant kratinės , glamonavo ir buiuodavo j... Elgetas mylavo tiesiog mistiškai meile. Nuo to laiko, kai pradėjo turėti savo pinigų , jie visada buvo skiriami išmaldos prašytojams.

to pat amžiaus draugus nelinko ir jie neieškojo, nes jau anksti buvo juos dvasia pralenkęs. Užtat visa, ką aplink save matydavo, jis taip giliai atjausdavo, kad asmenindavo net negyvus daiktus. Pav. savo mįslių veršenaite su knygomis vadindavo Grigeliu, o paimė , kur ilgus šni reliu per pet persirišęs lyg kardnešiodavos, buvo praminęs Andreliu. Šis jo vaikiškos būdo polinkis yra viliu pasireiškęs paioje jo filosofiškoje sistemoje, nes asmeninė sągamt , jis rodinėjo, kad pasaulis turėtasiskirti siel . Tai „pasaulio sielai“ jis yra net nevienodai eilėrašė parašęs.

Nelengva nustatyti laikas, kuomet jis mįsli gamintis žini iš humanitarišką moksl . Iš kaikiuri davini tenka spėti, kad tai turėjo vykti labai anksti. Nes 6-7 metų bdamas, jis mįsli go to pat amžiaus sesytei Nadei pasakoti viduramžio Kastilijos istorijas ir pats raitydavo savo rėb skvernus, kad labiau pašėt ispan hidalg .

Tvas atydziai sek savo nepaprasto s nelio dvasios rėtulojim si. Jis išanksto atspėjo, koks dvasios maistas vaikui labiausiai tinka. Taigi po t vo priežiūra Vladimiras, vos septintus metus beeidamas, yra išmokęs šventosios istorijos ir perskaitęs šventų gyvenimus. Ir netik jis juos skaitė , bet ir sekti jais stengėsi. Tam tikslui mįsli grėdinti savo vali , numesdamas nuo savęs žiemos metu apklot ir tyiašaldamas. Kai motina atėidavo jė apkloti, manydama, kad jam bemiegant apklotas nuslinkęs žemėn, jis prašydavo nekliudyti jam elgtis, kaip jis randa reikalinga. Šis asketizmanpalinkimas yra ypatingas Solovjovo būdo bruožas. Lyg raudonas si las, jis tės s per visų jo gyvenim . Daug kas iš to, k jis viliu yra sakęs ar parašęs, yra neabejotinai užsiėmezg tuose jo jaunystės metuose.

moksl turėjo jis begalin palinkim . Bdamas aštuoneri metų , gerai mokėjo istoriją ir geografiją , tuodu savo mįsliam giamiausiu dalyku.

Eidamas devintus metus, buvo karštai pamils to pat amžiaus savo draug Julyt . Su ja viena jis težaisdavo ir teb giodavo. Bet ši j apleido, pasirinkdama sau kit berniuk . Busimasis filosofas giliai tai atjaut ir savo vaikiškame dienyne t dien užraš : „Vis nakt nemiegojau, v laik liau ir vos be stengiau užsimauti blauzdines“. Ši savo pirm j meil v liau jis pusiau juokais, pusiau rimtai yr apraš s eil rašty: „Trys pasimatymai“.

Vienuoliktais savo gyvenimo metais jis stoji V-j Maskvos gimnazij tiesiog III-on klas n. ia netik gerai mok s, bet ir daug skait , stengdamasis kiekvien klausim suprasti lig dugno. Tur jo labai ger atmint , buvo dideli gabum , tai jo dvasios pl tojimasis jo labai spar iai. Syk , dar vienoj žemesni klasi teb damas, jis pasipraš , kad t - vas pasiimt j su savim labai rimt vieš paskait , ir sugr ž s namon, atpasakojo beveik vis .

Gimnazijoje jis greitai brendo, tapo linksmas, s mojingas, draugiškas, o pradžioj net buvo link s siausti. Kur laik jis buvo net užsikr t s vaikišku militarizmu: išgird s kareivius gatve einant, puldavo prie lango, vaikš iodavo ži r ti karišk iškilmi , manevr ir m gdavo karštai rodin ti, kad narsumas tai pamatin vyr doryb .

Vyresn se klas se jis yr pergyven s skaudži abejojim ir fanatiško neigimo laikotarp . Mat, buvo karštai atsidav s nihilizmui ir materializmui, atidžiai ir uoliai studijavo varias teorijas, griaunan ias krikš ionyst s pagrindus. Kok laik didžiausiu filosofu laik Spinoz , o didžiausiu rus rašytoju socializmui palank Pisarev .

Neži r damas gimini ir gimnazijos vyresnyb s draudimo, jis užsiaugino ilgus plaukus, kaip pirmėivyst s ženkl , ir naiviai band vykdint savo naujus sitikinimus. Prisiginij s vien vakar su draugais, jis, nukabin s nuo sienos švent j paveikslus, buvusius jo karšt vaikišk mald liudytoju, išmet lauk sodn .

Paveiktas vieno savo menkaver io draugo nihilisto, 15-os met Solovjovas su kažkokiuo liguistu pasiger jimu ty iojos iš švent daikt ir tikybos ties , kuri jo karštas ir bet kuo nesitenkin s protas nenor jo priimti.

T vas atidžiai sek s naus dvasios klaidžiojim , bet ne-
vartojo joki spaudimo priemoni , laikydamas tai paprasta
proto augimo liga¹⁾. Tik kada-ne-kada pašiepiamai stab-
dydavo ir g dindavo išdidus jaunikait . Pav. syk s nui apie
vien pranc z knyg išsitarus: „Na, ten gerai suduota
kriks ionystei“, senis istorikas truput senovišku b du jam
atsak : „O tau už tai vert t gerai ausis patampyti“!...

Pas daugel jaunimo bedievyst s ir plikajo materializmo
laikotarpis paprastai sutampa su pirmais girtavimo ir pa-
leistuvavimo bandymais. Apie Solovjov to pasakyti negali-
ma. Nuo moter jis šalinos ir ži r jo jas pašiepiamai ir net
piktai. Iš ia savaiame aišku, kad jo abejojimai ir dvasiško
gyvenimo pagrind neigimas yra gim ne iš kylan i aistr ,
bet buv tam tikras jo dvasios augimo etapas. Jame gl d jo
gyvas tiesos troškimas ir kal s pirmieji to idealo diegai, ku-
riam jis v liau taip didvyriškai tarnavo. Jis li d jo d l pra-
rasto, jam gaivalingai reikalingo tik jimo, bet drauge nega-
l jo ir nenor jo atmesti ir savo nesukalbamojo proto rei-
kalavim .

D liai to iš pradži jis sunkiai kent jo; v liau, ieškodamas
išeities iš tos kankyn s, jis pasiryžo sutaikinti tikyb su protu
savyje, o paskui steng s prote rasti paramos tikybai ir nu-
rodyti jon plat keli kitiems. Šis aukštas uždavinys reika-
lavo iš jo nesibaigiamo, karšto ir didelio j g tempimo ir
tokio savin sigilinimo, kuris vien tik Dievo išrinktiesiems
yra teprieinamas.

Uoliai tiesos beieškodamas jis gan greit išvydo materia-
lizmo klaidingum ir palengv l, neįstinau sugr žo kriks ion-
nyst n. Paprastuose žmon se tas gr žimas b na savotiškas
kompromisas: protas nusileidžia, tikyba drungn ja, sulieps-
nodama tik netik toms nelaim ms užgriuvus. Solovjove,
tuomet dar 16 met jaunikaity, priešingai, t dviej elemen-
t sutapimas dešimteriopei padidino j j g ir tempim .
Darbas pas j virte vir , kli tys ir pagundos, kuriose kiti

¹⁾ Psichologas à la Gobys pasakyt — „ne proto, bet tikriau lyties
brendimo taka“. Be to S-v past m ti netik jiman gal jo ir negavimas
iš mažens sistematiško tik jimo pagrind nušvietimo, pati jo kraštu-
tinumus linkusi prigimtis, o už vis jo netikin io draugo taka.

grimsta, buvo šalin nustumtos ir jo siela diena iš dienos augo aukšt ideal besiekdama.

Namiškiai nei nepat mijo, kuomet ir kaip yra dingus jo bedievyst . Jie mat tiktai, kad dar gimnazij belankydamas, jis pripažin s religijos b tinum , uoliai studijavo religij istorij , buvo sužav tas budizmu, paskui Schopenhaueriu ir Hartmanu ir susiartin s su slavofilais. stoj s 17-os met universitetan, jis jau buvo s moningai tik s krikš ionis, nors ir užsikr t s iš slavofil skolintu nepalankumu katalikystei.

S kmingai nugal j s dvasios kriz , Solovjovas susilauk ir kit pasisekim ; jo vardas buvo rašytas vadinamojon „aukso lenton“. Kadangi tuo laiku jis sapne pakartotinai buvo gird - j s slaptinę vid j bals : „mokykis chemijos“, tatai jis ir buvo stoj s fizikos-matematikos fakultetan, kur uoliai studijavo gamtos mokslus. Bet baig s du kursu, jis neišlaik kvotimo iš fizikos, neatsak s kai kuriuos visai elementarius klausimus. V liau jis juokingai pasakodavo apie t ištikus j kvotim metu „proto sutemim“, pridurdamas, kad, gamtos mokslai yra jam nemaža pad j išnarpliot tikybos klausimus ir j sustiprinti. Savo draugui poetui Veli kai jis nekart sakydav s, kad Dievažmog reikia ži r ti ne tik kaip Dievo malon s apsireiškim , bet ir kaip istorišk j fakt , prirengt ištisos žinom ir patikrinam vyki eil s.

Kaip matyt iš jo laišk , v liau jis yra suprat s, kad anie slaptinę balsai: „mokykis chemijos“, reišk ne materialin , tik dvasišk j chemij , t. y. vid j šiaip jau nesujungiam pravoslavišk Ryt su katalikiškais Vakarais sujungim . D liai to iš II-jo fizikos-matematikos fakulteto kurso jis per jo III-j istorijos-filosofijos fakulteto, nustebindamas tuo savo t vus Darydamas š pakeitim , jis neprityr joki sunkenybi , nes iš gimnazijos laik buvo gerai prisireng s, išmok s visas svarbesnias Europos kalbas. Baigdamas universitet , uoliai klaus taipgi lekcij Maskvos dvasiškoje Akademijoje, kur mokinos Bažny ios istorijos ir studijavo originale šv. T v raštus. Šios pastarosios studijos buvo jam beveik pa ios reikalingiausios, nes jis, išties , vis savo amži darbavos kaip teologas bei Dievo tiesos skelb jas. Savo laiške jenerolui A. A. Kiriejevui jis pats sa-

kosi, „neskiri s etikos nuo religijos, religijos neskiri s nuo pozityvaus apreiškimo, pozityv j apreiškim neskiri s nuo Bažny ios“. Iš ia pigu suprasti, kokia milžiniška darbo daugybe buvo užpildyti jo jaunyst s metai.

II.

Puikiai baig s universiteto studijas, Solovjovas, beeidamas 20-tus metus, buvo paliktas prie universiteto kandidatų profesorius. Bet profesoriumi reikia tur ti mokslo laipsnis. Taigi Solovjovas ir imas rašyti disertacij magistrui laipsniui.

To amžiaus jauni žmon s paprastai svajoja apie pasisekim , meil , karier . Solovjovo siekimuose kariera nevaidino jokios rol s; meil jis brangino, bet stat j antron vieton po savo ideal . Pirmiausias jo idealas buvo tarnauti „amžinai Kristaus tiesai“. „Aš ne tik tikiuos, bet ir esu tikras, kaip kad aš esu, jog mano pažintoji tiesa anks iau ar v liau bus pripažinta vis ir tuomet savo vidujine j ga priduos kit išvaizd visam tam melo pasauliui ir panaikins vis gyvenimo neteisyb , liaudies tamsum , inteligentijos moralin iškrikim , kumš io teis tarp valstybi ir t tamsos, purvo ir kraujo bedugn , kurioj žmonija ikšiol kankinasi. Visa tai pranyks, kaip nakties šm kla prieš kylan i s mon j amžin Kristaus ties , ikšiol nesuprast ir žmonijos atmest “...

Taip yr raš s Solovjovas savo draugei giminaitei Kotrynai Romanovaiti liepos 25 d. 1873 m. dar universitete beb damas. O kiek v liau (rugpj. 2 d. 1873) šios paklaustas apie savo užsi mim , šiaip jai atsak :

„Nuo to laiko, kai aš esu prad j s galvoti, aš supratau, kad esamoji visuomen s tvarka ir žmoni savytarpiai santykiai, nustat vis žmoni gyvenim , yra toli ne tokie, kokie tur t b ti, kad ši tvarka yra pagr sta ne protu ir teise, bet daugiausia kvailu likimu ir akla j ga, egoizmu ir grynu pavergimu. Praktikos žmon s, kad ir mato tos tvarkos netikum , bet taikos prie jos, nes randa sau šilt vietas ir gyvena kaip tinkami. Kiti negal dami susitaikinti su pasaulio blogiu, bet laikydami j b tinu ir amžinu, tenkinasi bej ge esamosios tikrenyb s neapykanta ir keikia j a la Byron. Tai la-

bai taur s žmon s, bet nuo j taurumo niekam nei šilta nei šalta. Aš nepriklausau nei vienai, nei antrai j r šiai. S moningai sitikin s, kad dabartinis žmonijos b vis ne toks, kaip tur t b ti, aš manau, kad jis turi b ti pakeistas, sureformotas. Aš nepripaž stu esamojo blogio amžinu... Pripažindamas perkeitimo reikal , aš tuomi pat pasižad u paaukoti vis savo gyvenim ir visas savo j gas tam, kad šis perkeitimas tikrai vykt ... Aš žinau, kad kiekviena reforma turi prasid ti viduje, iš žmogaus proto ir širdies. Žmon s vaduojasi savo sitikinimais, vadinasi, reikia veikti sitikinimus, tikinti žmon s, kad priimt ties . Pati tiesa, t. y. krikš ionyst mano s mon j yra savaimė aiški, bet kyla klausimas, kaip ji vesti vis s mon n, kuriems ji šiandien yra kožkokia baidykl , dalykas visai svetimas ir nesuprantamas... Kai krikš ionyst apsireikš kaip šviesa ir išmintis, kai ji taps tikru sitikinimu, t. y. tokiu, kuriuo žmon s gyvens ir vykdis, tuomet viskas pakit s... Bet lig šio praktiško krikš ionyst s vykdinimo dar labai toli. Dabar tenka dar gerai padirb ti, kad jos teoretiškoji pus , t. y. teologiškasis mokslas b t nušviestas. Tai yra dabartinis mano uždavinys“

Vadinasi, Solovjovo, dar prieš viešumon išeinant, jau tur ta rimto nusistatymo kovoti visomis j gomis su blogio pasauly viešpatavimu ir steigti Dievo karalyst žem je. D liai to ir nenuostabu, kad jis tur jo dr sos savo draugei pareikšti: „Aš myliu tave, kiek tik žmogus gali myl ti, bet aš priklausau ne sau, tik tam uždaviniui, kuriam aš tar nausiu ir kuris neturi nieko bendra su asmeniškais jausmais, su asmens gyvenimo reikalais ir tikslais“. — „Daugeliui, rašo jis jai kitam laiške, viskas baigiasi meile ir šeimos laime. Tai j svarbiausias tikslas. Ašai gi turiu visai kitok uždavin , kuris man diena iš dienos vis labiau aišk ja ir rimt ja“.

Suprantamas dalykas, kad S-vui taip nusista ius, jo moteryst su „miel ja Katriute“ ne vyko. Ji ištek jo už Selenino, jisai nu jo toliau savo pasirinktu krikš ioniškojo „pranašo“ keliu ir pasiliko vis amži neved s. Jojo dvasišk ja sužad tine nuo to laiko buvo vien „Dieviškoji Išmin-

tis — Sofija“ bei aukščiau minėti „pasaulio siela“. Taigi ir nenuostabu, kad jo protas sparčiau augo ir brendo. Jo pažiūrai pasaulį susikristalizuoti nemažai padėjo ir gyvenimo aplinkybės. Jo tėvas buvo žmogus nepartinis, mokėsi gerbti kitus ir sitikėjimus. Taigi jaunam S-ovi savo tėvui namuose tekdavo susidurti su anksčiau laikintomis mintimis, klausytis joms domišek ir paįiam neretai dalyvauti ginčuose su nevienu iš jų. Ypač artimesnieji santykiai su Maskvos universiteto profesorium P. D. Jurkevičium ir Maskvos dvasiškosios Akademijos profesorium Kudriavcevu yra padarę jaunam filosofui teigiamos takos. Tai žymu tiek jo raštuose, tiek paįioj jo dvasios sudėty.

Troškimas pagauti abstraktias tiesas jungėsi jame nuo jaunystės su troškimu jas tuojau realizuoti. Tuo, be kitko, galima išaiškinti jo atsidavimas spiritizmui, kurį jis bestudentaudamas buvo sitraukęs. Susiartinėsi su Lapšinskė šeima, jis buvo tapęs „rašomuojų medijumu“; mat, jis žavėjo reališkais, kaip jam rodėsi, susidūrimais su „užkarstiniu pasaulium“. Bet vėliau, apsikrovęs kitais darbais, nebeturėjo laiko spiritizmu beužiimti. Bent taip jis pats juokais yra sakęs savo draugui Veličkai.

temptas proto darbas ir erzinti spiritistiškais seansp džiais yra pakenkę S-ovo sveikatai, padarydami jį nekantrų kiršing. Jis lengvai supykėdavo, bet greit ir atsileisdavo. Po kiekvieno tokio išsišokimo jis tuojau gailėdavosi ir atsiprašėdavo.

Nežiūrint tų silpnųbi, S-ovas turėjo didelio pasisekimo žmonėse. Jo rimtas, malonus veidas, gilios akys, tamsūs ilgi plaukai traukė traukė prie jo visų, arčiau pažinusi širdis. O tarp jaunesnių moterų ir mergaičių nemaža buvo tokių, kurios jį tiesiog dievindavo.

Nemažiau sekėsi jam ir mokslo darbai. Daug ir giliai jis tuo laiku yra mąstęs apie erdvę ir materijos esmę ir priėjęs žymius pozityvius išvadas. Savo disertaciją magistro laipsniui jis yra pabaigęs per kelis mėnesius, pasigaudamas stenografo. Disertacijos tema buvo: „Vakarų filosofijos krizis“. Klausimas drąsus ir nelengvas, tačiau jaunas filosofas išsprendė jį nuostabiai puikiai. Savo giliai siekiančią argu-

mentacija jis visai sugniužd an laik stabuk — pseudo-
mokslišk ir pusiau materialistišk j pozityvizm . Šio gyn -
jai Lesevi ius ir Volfzonas, negal dami viešajame dispute
atremti jauno magistranto rodym , tik griež dantimis. Rim-
tesni oponentai — profesorai Karinskis, Sreznievskis, Vladi-
slavlevas prisipažino nuveikti ir sužav ti S-vo rodymais.
Nemažiau buvo nustebintas ir žymus akademikas istorikas
Bestiuževas-Riuminas. Jis tiesiog yr paraš s vienai savo pa-
ž stamai: „Galim pasveikinti Rusij susilaukus geniališko
žmogaus. S-vo disputas yr virt s tikru triumfu. Ir pats jo
veikalas, — rod s pozityvizmo klaidingum ir jo vieton pa-
stat s mistiškai filosofišk j srov , — ir dr sus gynimas ne-
mažiau dr si tezi , — visa tai yr padar gilaus sp džio
mokslo ir visuomen s atstovams. Daugelis jaut , kad nuo šio
jaunu io filosofo prasid si s naujas rus filosofijoj laiko-
tarpis...“

III.

Apgyn s savo disertacij , S-vas buvo paliktas prie Mas-
kvos universiteto tobulintis filosofijos dalykuose ir rengtis
prie profes ros. Gruodžio 19 d. 1874 m. jis buvo išrinktas ir
patvirtintas filosofijos docentu. Sausio 27 d. 1875 m. jis pa-
skait pirmutin savo lekcij , pavest metafizikai apginti ir
pateisinti. Bet neilgai jis tedocentavo, nes vos pusme iui te-
praslinkus, buvo valdžios pasi stas užsienius „apsipažinti
su Indijos gnostik ir viduramži filosofija“.

Pirmiausia savo studij viet pasirinko jis London . ia
garsiam Brit Muziejuje per penkis m nesius uoliai darba-
vos, skaitydamas tam tikrus, retai kur kitur berandamus
veikalus.

Londonas jam labai patiko. Jis laik j sveikiausiu mies-
tu pasauly. Nusiskundžia tiktai, kad es s priverstas d v ti
aukšt cilinder , nes „pasirodyti gatv j be cilinderio es ly-
gu pasirodymui be kelni “.

Londonė jis susipažino su Rusijos tyr ju Rolstonu ir gam-
tininku Wallace'u. Motinai juokais praneša, kad angliškai be-
simok s iš gatv s vaik ir bat valytoj . Šie pastarieji ypa-
tingai j stebino,- nes Rusijoj j nebuvo.

Gyvenimas Londone jung s su nemažomis išlaidomis. Joms padengti reik jo pinig , kuri jaunas filosofas nekart stigdavo, nes vienam laiške motinai „su didžiausiu širdies skausmu“ praneša, kad jo „kapitalai pirm laiko yra gal gav “. Kitame trumpai tepažvimi: „Arbat geriu, kai noriu, o kaip, tai nesvarbu“. Matyt, pasitaikydavo jam gerti ir be užkandos. Be arbatos gerdav s dar porter ir al , bet labiausiai nudžiug s, kai surad s Londone sidr g ral panaš rus „kvas “.

Kaip matyt iš laišk kunigaikš iui D. N. Certelevui, S-vas Londone yr band s ar iau susipažinti ir su spiritizmu. Bet an laik angl spiritizmas yra jam padar s tokio pat neigiamo sp džio, kaip ir pranc ziškasis, su kuriuo jis jau pirmiau buvo apsipažin s. „Iš vienos šalies, sako S-vas, stovi šarlatanai, iš antros — aklai tik , o vidury mažytis tikrosios magijos gr delis, kuris toj srity visai negalima pažinti“. „Aš dalyvavau, rašo jis toliau, garsaus Williams'o seanse ir radau, kad tai yr labiau nachališkas, negu gabus kl ius. Egipto tamsybi pridaryti jis pridar , bet joki stebukl neparod . Kai tamsoj skrajoj s varpelis nusileido man ant galvos, aš pagavau ne tik j , bet drauge ir raumening rank , kurios savininkas betgi atsisak pasiskelbti dvasia. Po to visos smulkmenos visai nebe domios. Apsireišk s seanse Džonas Kingas tiek buvo panašus dvasi , kiek aš drambl “.

Iš šio ir kit laišk Certelevui matyt, kad S-vas buvo susipažin s beveik su visais garsiais an laik medijais (Hume'u, Kate Fox'aite, Williams'u). Bendra jo išvada yra ši: „Vietos spiritizmas (o drauge ir bendrasis, nes Londonas jo centras) yra visai niekingas daiktas (nie to vies'ma žalkoje). „Aš esu mat s, sako toliau S-vas, pa ius garsiuosius medijus ir garsiuosius spiritistus, bet nežinau, kuris j yra niekingesnis“.

Garsiems spiritistams — fizikui Crookes'ui, gamtininkui Wallace'ui S-vas teisingai prikiša naivum ir nekritiškum j spiritiškuose eksperimentuose. Apie kitus, mažiau pagars jusius spiritistus jis ironiškai atsiliepia, kad jie es verti „nebent nutyl jimu pagerbti“.

Šis artimesnis susipažinimas su spiritizmo praktika greičiausia ir bus išgydys S-v nuo užsikrėtimo, tačiau tikrai pavojinga dvasios liga. Viliamui savo laiškuose N. N. Strachovui jis atvirai prisipažįsta, kad „religijinis ties spiritizmo keliu nėra galima rodyti“.

Iš kitos šalies dvasi buvimo rodymas S-vui ir nebuvo reikalingas, nes jis jį buvimu niekuomet nėra abejojęs. Viename savo laiške tam pačiam Strachovui jis pusiau rimtai, pusiau juokais rašė: „kad ir esama, kaip sako, religijos be Dievo (budizmas), bet religijos be angelų ir velnių nebuvo ir negali būti. Dar galima valstybė be caro (pav. prancūzų respublika), bet valstybė be valdininkų ir piktadarių negalima būti sivaizduoti“. O kitam laiške jis kategoriškai pareiškia: „Aš netik tikiu visa, kas antgamtiška, bet, ties pasakius, aš vien tik tai ir tetikiu“.

Be spiritizmo S-vas Londone su ypatingu susidomėjimu yra studijavęs G. Gichtelio, G. Arnoldo, Johno Pordage'o monografijas apie Dievišką Išmintį (Sofiją) ir liko tuo mokslu persimstęs visam amžiui.

Šias studijas Brit Muziejuje S-vas laikė viena iš svarbiausių savo gyvenimo vykių. Bet turdamas laiko nedaug, po penkerių mėnesių gavo keliauti toliau.

Taigi per Prancūziją ir šiaurinę Italiją nuvyko į Egiptą. Apsigyvendamas Kaire, dar ekskursijas jo apylinkes, maudęs Nile, lipo šimtą sieksni aukštą Cheopso piramidą, leidos šimtą sieksni gilų Juozapo šulinį, stebėjęs jos garsiu sfinksu, lankė vietos muziejus, studijavo muzulmanų sektas, ieškojo sen Egipto krikščionystės pėdsakų. Syk buvo pats vienas nuvykęs net į tyrus, kur beduinai vos jo nenudėjo, palaikė velnių...

Grįždamas iš Egipto 1876 m. pavasarį, jis apsistoja kelioms savaitėms Paryžiuje ir rašo apie savo pirmutinę prancūzų kalbą veikalą: „Principes de la religion universelle“. Prancūzai, matyt, jam buvo pridėję daug nemalonumų, nes jis savo laiške motinai vadina juos „prakeiktais, piktesniais negu anglai ir Egipto juodukai“. Tačiau nesmagum greičiausia bus prityręs S-vas beieškodamas leidimą min tam savo veikalui. Išėiti jis neišjo, bet svarbiausios jo mintys nežuvo,

nes buvo sunaudotos v lesniame S-vo veikale „La Russie et l' glise universelle“.

Gr ž s Rusijon ir lygindamas j su tik k matyt ja Vakar Europa, S-vas pastebi didel skirtum Rusijos nenau dai. Taigi savo laiške t vui geguž s 4 d. 1877 m. rašo: „Peterburgas visai nesidomi didžiais dalykais; atrodo, lyg istorija r tulot s kaž kur Atlantidoje. Aš visai sitikinau, kad Peterburgas t ra vien tolina kolonija, laikinai tapusi valstyb s centru“.

Baig s savo studijas užsieniuose, S-vas pradeda skaityti lekcijas Maskvos universitete. Bet jau vasario 14 d. 1877 m. jis atsistatydina. Mat, tuo laiku Maskvos universiteto profesori tarpe buvo kil gin d l universiteto stat pakeistinum.

Praslinkus aštuoniolikai dien , S-vas buvo paskirtas prie Švietimo Ministerijos esamosios Mokslo Komisijos nariu. Jos uždavinys buvo mokslo vadov liai vertinti.

Š nauj j savo užsi mim S-vas savo draugui Certelevui šiaip charakterizavo: „Nuobodumas neapsakomas, kvailumas neišsemiamas; gera tik kad nedažnai...“ Iš to laikotarpio užsiliko kelios S-vo parašytos logikos bei filosofijos vadov li recenzijos.

IV.

Nuo šio laiko yra prasid j s peterburgiškis S-vo gyvenime laikotarpis, gausus mokslo darbais ir pedagogišku jo veikimu. Ta iau jis vos neliko laikinai sustabdytas. Mat, prasi d jus tuomet rus -turk karui, S-vas, kaip karštas slavofil šalininkas, buvo suman s laikraš io „Moskovskija Viedov mosti“ korespondentu vykti veikian iojon armijon Balkan pussalin. Buvo jau gav s ir leidim , bet d l susid jusi aplinkybi karo lauk nepateko. Likimas sulaik j Peterburge.

ia jis išbuvo beveik ketverius metus, bedocentaudamas Peterburgo universitete. Jo lekcij teko ir man klausyti. D st jis mums metafizik . Kalb davo labai išl to, užbaig s sakin stabteldavo, lyg galvodamas, kol pasakys kit . M gstan-

tiems užsirašin ti tai buvo labai patogu, nes jie S-vo paskaitas gal davo užsirašyti žodis žod. Klausantiems tie nuolatiniai kalbos pertraukin jimai dalinai kliud pagauti profesoriaus mint. Savo paskaitas S-vas baigdavo kelioms minut ms prieš varpelio atsiliepi m. Tuomet nulip s nuo katedros ir student apsuptas, klausin jo j, gal kas ko nesuprat s ar benetur s koki priekaišt. tai studentai viens už kito statydavo jam visoki klausim, kuriuos jis ia pat mielai atsakin davo. Šitokie laisvi profesoriaus su studentais pašnekesiai Peterburgo universitete buvo naujiena. Jie studentams be galo patiko ir padar S-v vis mylimiausiu profesorium.

Be universiteto S-vas d st filosofij ir aukštesniuose moter kursuose, kur lygiai tur jo geriausio pasisekimo. Apie savo klausytojas viename savo laiške jis yra padar s juokais ši pastab, kad jos stebin j „daugiau savo skai ium, negu grožiu“. Darydavo jis nemaž ir priva i vieš paskait mielai lankom pla ios publikos. Tuo pa iu laiku jis yr paraš s ir išspausdin s tris žymius filosofiškus veikalus: „Skaitymai apie tearidrizm“, „Filosofiški pilnutinio žinojimo pagrindai“ ir „Atitrauktini princip kritika“.

Pirmame S-vas nurodo, kad žmonija savo istoriškame procese — nuo gamtos bei nuo to, kas n ra Dievas — jo prie absoliutaus principo, prie to, kas tikrai yra Dievas. Ir tas Dievo ieškojimas neliko bevaisis. Pasirodžiusiame žem j Kristuje žmonija rado savo tikr j Diev ir susijungime su Juo — savo galutin j tiksl.

Antrasis veikalas skirtas nurodymui, kas yra pilnutinis žinojimas. Materialistai mano, kad pilnutin ties tegal s mums atskleisti vien gamtamokslis. Racionalistai tiki t pilnutin ties suseksi besigilindami racionalin n filosofijon. Teologai yra tikri absoliu i ties yr rad apreiškime bei pozityvioj teologijoj. S-vas neniekina nei vieno iš t moksl, bet nurodo, kad žinojimas, gautas iš kurio nors vieno iš ši trij moksl yra dalinis, netobulas, nepilnas; norint prieti pilnutinis žinojimas, reikia teologiškoji tiesa nušviesti racionalin s filosofijos ir pozityvaus mokslo šviesa. S-vo išmanymu pilnutin žinojim sudaro pozityvaus mokslo, racionalin s filo-

sofijos ir krikščioniškojo apreiškimo organiškąjį sintezę. Tokiu pilnutinai mokslu jis vadino laisvąją teosofiją.

Trejiame veikaluose S-vas patiekia originalią savo filosofijos sistemą, išvesdamas ją iš absoliutaus principo bei Dievo. Pastarasis veikalas buvo teiktas universiteto valdybai, kaip daktariškoji disertacija. Balandžio 6 d. 1880 m. S-vas jį puikiai yra apgynęs. Tačiau profesoriaus vietos negavo.

Netrukus po to pasibaigė ir visos jo pedagogiškos veikimas. Mat, kovo 28 d. 1881 m. po caro Aleksandro II nužudymo savo viešąjį paskaitoj S-vas yra paskelbęs nuomonę, kad einant aukštesniais krikščionystės principais, reikėtų caro užmušėjams dovanoti ir jį mirtimi nebausti. Šitie žodžiai vienuose klausytojuose sukėlė nemalonius nustebejimus, kituose sužadino didžiausią entuziazmą. Rusų valdžia dėl šio incidento, kad ir nedarė S-vei jokių spaudimų, tačiau S-vas pats yra priėmęs sprendimą, kad geriau būtų iš universiteto pasitraukęs. Tada lapkričio 6 d. 1881 m. jis teikė ministrui savo atsistatydinimo prašymą ir lapkričio 11 d. buvo atleistas. Nuo to laiko, išskyrus porą paskaitų 1882 m. pradžioje, S-vas jokių paskaitų nebeskaitė. Savo tolesnio veikimo objektu jis pasirenka publicistiką. Čia jis su savo plunksna stoja kovą su viešuoju melu ir blogiu, griauna viešpatavusius anuomet visuomenę rusiško nacionalizmo status ir skelbia kilnius geresnių ateities idealus. Tam didžiam darbui jis aukojo paskutiniuosius aštuoniolika savo gyvenimo metų.

V.

Šis pastarasis laikotarpis (1882 — 1900) galima padalinti tris trumpesnius periodus. Pirmame (nuo 1882 iki 1888) S-vas labiausiai domėjosi religiniais ir bažnytiniais klausimais. Ypač daug pajėgė ir laiko jis yra paskyręs kilniam Rytų ir Vakarų bažnyčių susijungimo klausimui. Imdamasis to milžiniško darbo, S-vas neturėjo jokių iliuzijų. Jis gerai žinojo, jog pakreipti Rytų Vakarų, Maskvos Romą jis ne stengs. „Gyvojo savo būsimąjį darbą vaisiaus, rašė jis savo mylimai K.

Romanovaitei, aš be abejo nepamatysiu. Sau aš nieko gera nelaukiu. Jei mane palaikys pamiš liu, tai da bus geriausia. Bet aš apie tai maž tegalvoju. Anks iau ar v liau — pasisekimas ateis, man to ir užtenka“. Vadinas, S-vas matavo paj gas sumanymais, o ne sumanymus paj gomis; jis dirbo ne tai, kas pasiekiamą, bet tai, k s žin jam yra nurodžius. Nusikrat s katalikystei nepalankios slavofil takos, S-vas yr pri j s išvad , kad jie, o ypatingai j teologas Chomiakovas, klysta, laikydami Ryt ir Vakar bažny i susijungim negalimu. Savo laiškuose jenerolui A. A. Kiriejevui jis skelbia priešing nuomon po kelissyk pakartodamas: „Caeterum censeo: primum et ante omnia Ecclesiae unitas instauranda, ignis fovendus in gremio sponsae Christi“. Ši išvada suartino S-v su katalikais ir atst m nuo jo pravoslavus, ypa tuos, kurie dogmatiškame Bažny ios besir tulojime mat erezij .

Tuo laiku jis yra paraš s savo „Religinis gyvenimo pagrindus“,— puik , originalin krikš ioniškos asketikos vadov l — ir „Teokratijos istorij ir ateit “. Šis pastarasis veikalas buvo sumanytas labai pla iai; jo tur jo išeiti net trys tomai, bet iš jo tiktai pirmasis, kuriame patiekta neapsakomai domi ir gili „Šventosios istorijos filosofija“. Aplenkta ia tik vienas Naujojo statymo svarbus — šv. Petro ir jo p dini primato — klausimas, gal d l to, kad šiam klausimui S-vas yra paskyr s atskir , pranc žiškai parašyt veikal „La Russie et l' glise universelle“ (1884).

Jo laiškuose iš to periodo randam nusiskundim d l rus cenz ros varžym . Iš ten matyt taip pat, kad rus dvasiškija iš pradži yra bandžius S-v geruoju patraukti savo pus n, nes jis laiške V. N. Strachovui yra prasitar s šiais žodžiais: „Man tenka tur ti reikalo ir su gyvais „monachais“, kurie man labai meilinas (uchaživajut), tik damiesi, matyt, mane pigiai nupirkti, bet aš ir už brangi kain jiems neatsiduosiu“.

Nuo 1888 iki 1895 m. S-vas užsiima daugiausia politikos klausimais, ypa tautyb s id jos nušvietimu. Mat, tuomet kauki s ir kriuks s (zavyvajuš ij i chriukajuš ij) rus patriotizmas buvo bepraded s kelti galv , reikalauti, kad valdžia

kitatikiams ir kitatau iams Rusijoje neduot jokios laisvės ir joki teisi. Laikydama t nusistatym nekriš ionišku, S-vas su visu širdies karšiu užsistojo už nepravoslavus ir nerusus savo pla iame veikale „Tautiškas klausimas Rusijoje“. ia jis rod , kad branginimas vien tik to, kas rusiška, kas savo, n ra tikras patriotizmas, kad tarp nacionalistiško šovinizmo ir tikrojo patriotizmo esama tokio pat skirtumo, kaip tarp šlykštaus egoizmo ir krikš ioniškos sav s ir artimo meil s. Mat, S-vui r p jo, kad visuomen s gyvenimas Rusijoje neit sau, o krikš ionyst sau, teišeidama aikšt n vien šventadieniais, bažny ios sienose. Jis reikalavo, kad krikš ionyst s d sniai b t vykunami gyvenime, netik atskir asmen , bet ir vis kolektyv — šeimoj, visuomen j, valstyb j, darbo ir pramon s srityje ir t. t. Dvasiškai cenz rai uždraudus jam rašyti bažny ios klausimais, S-vui, ties sakant, nieko kita neliko, kaip užsiimti publicistika ir b gamosios politikos klausim kritika. T jis ir dar .

Pagalios pastarame tre iame periode (nuo 1895 — 1900 m.) S-vas gr žta v l prie mokslo ir filosofijos klausim . Jis veria Platono veikalus, patiekia gil blogio klausimo išsprendim savo „Trijuose pašnekesiuose“, imasi rašyti gnozeologijos traktat , bet nesuskumba jo užbaigti; pagalios išleidžia platok etikos sistem vardu „Labo pateisinimas“. ia jis nušvie ia daugyb doros klausim , sumuša nevien anuomet pla iai Rusijoje paplitus sofizm . Ypa nemaža vietos jis ia skiria pragaištingam L. Tolstojaus „moraliam amorfizmui“: iš pamat griaua jo žaling „nesipriešinim blogiui“, aiškina krikš ionišk j karo prasm ir pareig tarnauti kariuomen j, ko Tolstojus visai nepripažindavo; priešais Tolstojaus tvirtinim „valstyb — tai organizuotas pl šimas“, stato sav j „valstyb — tai organizuotas gailestingumas“... Ši polemika su Tolstojaus mokslu yra anonimiška: Tolstojaus vardas niekur neminimas, bet pragaištingi jo teigimai S-vo objektyviai nušviesti, išnagrinti ir parodyti visoj savo atstumiamej nuogumoj. Iš S-vo šalies tai buvo didelis pilietiškas patarnavimas an laik rus visuomenei, visoki Tolstojaus sek j energingai kvailinamai.

„Labo pateisinimas“ yra vienas iš svarbiausių S-vo veikalų. Šis perskaitęs patsai S-vas sakydavęs, bejau iš savo noro pagerinti, patobulinti. Šiuo savo veikalu jis yra davęs giliausi ir gražiausi doros filosofijų. Jondjo jis tiek sveik ir gražiai mininti, kiek jokiam kitam veikale nerasi. Jei ias kas galima beprikišti, tai nebent S-vo neigiamas atsiliepimas apie tarptautinę kalbos reikšmę. Jos S-vas, deja, visai nesusprato.

Pilnumo daliai tenka dar pažyminti, kad be proza rašyt raštas S-vas yra palikęs ir gana storą kilni ir daili eilraščių rinkinį. Mat, jod turta ir nemenko poetiško talento. Jod poezija dažniausiai buvo alegoriškai - mistiška, skirta slaptingai pasaulio sielai bei S-vo ypatingai numyltai Dievo Išminiai-Sofijai. Štai j keletas:

1.

Drauge miel's, aš netikiu pilniausiai
Nei žodeliams, nei akims tavoms
Ir nei sau, tiktai tikiu tvirčiausiai
Ten danguj žvaigždėms žirionims.

Jos nuo paukščių kelio aukštumoje
Siunčia sielon svajones tikras
Ir daigin' beribę tyrumoje
Man gles, kuriu nieks neras.

Ir tarp tų gėlių, amžinybų,
Lyg sidabro aplieta šviesa.
Kaip graži tu — ir dangaus šviesybų,
Lygiai meili skaisti ir liuosa...

2.

Viena, viena baltajai žemei žiba
Žvaigždė dausos'.

Ir gundo žengt tolimų ribų,
Pakilt prie jos.

Kam to? Visk Dievas akys subūrė,
Kas yra, ar bus:

ia ir slapta visos gyvybės jūrų,
ia ir dangus.

Ir žvilgsnis tas taip artimas, malonus,

Žirkėj!

Tu pats tapsi pasaulio šio valdonas
Jo atspindys.

3.

Traukinyje iš ryto.

Oras ir langelis sunkiai atkovotas,
Beržas geltonuoj s tarp puš tamsi j ,
O už j dangužio m lynasis plotas
Ir lovel j minkštos želmen jaun j .

Negyvais perk nais trenkdams b ga, skrieja
Sunkiai atsidsudams garvežys kyrus.
O gamta mums sielon tyliai meil lieja
Nejudroį šviesoje, tartumei, apmirus.

Tam nesutarimui ar nebus jau galo?
Ar gal yr, kas turi j nuveikt galyb ?
Ir susieis iš vieno meil j idealo
Judinvs negyvas—nejudi gyvyb ?..

4.

Drauge miel's, ar nematai tu,
Jog vis', k m s' akys mato,
Yr vien atspindys, šeš liai
Nuo nematomyb s rato?..

Drauge miel's, ar negirdi, jog
Triukšmas žem s nuod mingos
Yr vien atbalsis iškryp s
Viršharmonijos slaptingos.

Drauge miel's, ar nejauti tu,
Jog viena t r' brangenyb ,
K širdis apreiškia širdžiai
Per tyl jimo ramyb .

5.

Taip graudžiai iš vakar
V jas mums ni nioja;
Verki dangus ir giria,
Pušys jos si buoja.

Tai iš mirusi šalies
Brangios v l s šaukia.
Girdžia virpanti širdis,
Ašaros tik plaukia.

V jas p t s liov si,
Dangus palinksm jo,
Bet iš mirusi šalies
Širdis nepar jo...

6.

Kai p van ioje Bizantijoj
Ugnis užgeso pašv sta
Ir nusigr žo nuo Mesijo
Karalius, kunigas, tauta, —

Jis iš Ryt gaujas suk l ,
Ir skyr bausm s rykšte b t...
Skaudi l mimo valand l —
Ir antras Rymas gavo ž t...

Mus žlugusiosios Bizantijos
Vis nepamoko dar likimas.
Šaukt daug kas Rusijai nebijos:
Tu tre ias Rymas, tre ias Rymas.

Na, k gi?! Dievas nepritr ko
Baudimo priemoni ... Antai,
Naujus sm gius jau rengia, suka
Taut atbudusi tuntai.

Vadai j nuo Ryt salyn
Ir nuo Altajaus ir toliau, —
Pasieniuous nuveikt j Kyn
Pulkus surinko savo jau...

Jie kaip sk riai nesuskaityti
Jie ir beso iai, kaip sk riai,
J gos nežemiškos atvyti,
Ein' šiaur n, piešdami žiauriai.

O, rusai, j s' garb yr dingus.
Dvigalvis aras gul purve.
J s' v liav skutus garbingus
Vaikai bevalkioja gatve!..

Dreb ti gaun', kam ner p jo
Malon s sakas garbus:
Va, tre ias Rymas subir jo,
O jau ketvirto nebebus!..

Taip savo poezijoje, taip ir prozos raštuose S-vas niešėjo nei garb s, nei savo proto užgaid patenkinimo: vis savo literatišk j darb jis ži r jo, kaip Dievo jam užd tos pareigos jim bei Dievo valios vykdym (poslušanije).

Taip pat jis niekuomet nebuvo šalininkas k rybos d l k rybos. Kai N.Strachovas vienam laiške S-vui buvo išsitar s,

jog užvis svarba, „kad mintis būtų vesta gyveniman, k -
nyta tikrenyb je“, tai šis atsak : „O man rodos, kad reikia
dar žinoti, ar mintis verta k nyti“? Vadinasi, jis brangino
tik toki k ryb , kurioj mat moralin vertyb .

Lygiai neigiamai ži r jo jis ir moksl d l mokslo.
Kad ir buvo jaunyst j studijav s gamt , ta iau anksti yr pri -
j s sitikinim , kad „tyrin ti pašalini apsireiškim vaidi -
niai (prižnaki) yra dar kvailesnis darbas negu tais vaidiniais
gyventi“, juoba, kad mokslas nepasieki s savo tikslo: „Žmo -
n s ži rin ja per mikroskopus, piausto nelaimingus gyvulius,
virina chemiškose retortose visok brud ir mano betyrin j
gamt “. Iš ties , jie „užuot gyvos gamtos tebu ioja vien
jos negyv skelet “. Ir S-vas juos už tai teisingai vadina
„asilais“, nes „ko žmogus savo dvasia neatsp ja, to jis jo -
kio mis mašinomis iš gamtos neiškvos“.

Nebrangindamas mokslo ir k rybos d l k rybos, S-vas
savo k ryboj visuomet yra tur j s aukštesn tiksl . Koks gi
jis buv s? tai S-vas pats atsako, jog savo veikalais jis
„nesisteng s nei bet kam patikti, nei bet k tikinti: jam ter -
r p j vien „liudyti apie ties , kuri jis tik j s ir apie
siel , kuri mat s“. Tikslas tikrai krikš ioniškas, rekomen -
duotinas kiekvienam k r jui katalikui.

Skirdamas krikš ioniškoj valstyb j trejop tarnavim : ka -
rališk , kunigišk ir pranašišk , S-vas ne be pamato laik ir
save nauj laik pranašu. Atiduodamas, kas pridera kara -
liško ir kunigiško tarnavimo atstovams, jis savo s žin j ati -
džiai klaus Dievo balse ir to balse skatinamas dr siai nu -
rodin jo savo tautie iams j nukrypimus nuo krikš ionyst s
idealo tiek kasdieniame gyvenime, tiek literat roj, tiek so -
cialiame veikime, tiek pagalios pa ioje politikoje.

Dr sus jo balsas, žinoma, nepatikdavo gali nams ir didi -
kams. Ypa turintieji savo rankose valdži ži r jo j , kaip
nesukalbam j keistuol . Kiti tiesiog jo neapkent , kaip ne -
pataisomo viešos ramyb s ardytojo. Didžiausi prieš jis
tur jo tarp rus teolog ir archijeriej , laikiusi j pavo -
jingiausiu pravoslavijos priešu, pik iausiu tikybos griov ju ir
didžiausiu eretiku. Pigu suprasti, kiek jautrioji S-vo širdie
d liai ši neteising priekaišt tur jo iškent ti.

Iš kitos šalies nestigo S-vas ir draug . Ši buvo net daugiau, kaip prieš . Vienas S-vo draugas juokais lygindavo S-vo šird su Nojaus arka. Nes kaip ši verž s visoki gyviai, taip ir aplink S- v spiet s vairiausi žmon s. Stodamas prieš priverstin rusifikacij Rusijos vakaruose ir skelbdamas Ryt ir Vakar bažny i susijungimo reikal , jis patrauk sav sp daugyb lenk , lietuvi ir kit taut katalik . Gindamas žydus nuo juodašim i ir antisemit puolim savo veikale „Žydai ir krikš ioni klausimas“ (1884) ir užstodamas net j talmud straipsny „Talmudas ir naujausioji polemiskoji literat ra apie j Austrijoj ir Vokietijoj“ (1886), S-vas susilauk žyd tarpe karš iausi sau prieteli ir gerb j . Savaja puikia ir objektyvia Mahometo biografija „Mahometas, jo gyvenimas ir religinis mokslas“ (1896) jis gijo nemaž draug net ir tarp kult ring mahometon . Dėliai to, kai kurie jo draugai ne be pamato vadindavo j visuotiniu žmogum (vse eloviek), o kiti visuotiniu krikš ioniu (vsechristijanin). Ir tame posaky buvo nemaža tiesos. Kiekvienoje tikyboje jis brangindavo t tiesos dal , kuri ten rasdavo. Kokios gi religijos laik s pats S-vas?

Savo laiške V. Rozanovui jis vadina j „dvasios religija“. Jis laiko j „laisva tiek nuo lotyniško, tiek nuo bizantiško vienpusiškumo (ograni ennosti), platesne ir turiningesne už visas atskiras religijas“. Ta iau ji nesanti „nei j suma, nei ekstraktas, kaip gyvas žmogus n ra suma nei ekstraktas atskir savo organ “. Tos S-vo religijos pagrindu buvo Kristus, Dieva-žmogis ir jo iš numirusi atsik limas. Per Krist , pirm j mirties nugal toj , žmonija turinti siekti nemiryb s. Nemiryb — tai žmonijos tikslas. Kaip gyvuli pasaulis svyra prot , taip žmonija svyranti nemiryb . Pasaulio proceso prasm sudaro žmonijoj kova su chaosu ir mirtimi. Kristaus atsik limas yra toks pat stebuklas, kaip pirmos gyvos akel s pasauly atsiradimas. Bet mir iai nugal ti reikia vidaus dvasios tobulyb s. J aukš iausiame, nes begaliniame laipsny, yr tur j s Kristus. Dėliai to Jis ir savy nugal jo mirt ir suteik galimumo j nugal ti kiekvienam, kas tik tikru tik jimu ir gyva meile bus susijung s su Juoju. Savo laiške Kristaus atsik limo neig jui L. Tolstojui S-vas sakosi nei kiek

neabejoj s Kristaus atsik limu; visi priekaištai tai tiesai savo silpnumu tik stiprina jo tik jim j . Geriau pažin s krikš ionyst s tiesas, S-vas sakosi rad s „jose ne vien vis širdies reikalavim patenkinim , bet ir vis proto problem ir mokslo uždavini išsprendim “. Ir šis posakis tenka laikyti ne tuš iu žodžiu, bet giliausiu S-vo sitikinimo išreiškimu.

Taip ži r damas krikš ionyst , S-vas ir r pinos jos sakymams niekuomet nenusid ti. Kad ir gerai buvo pažin s savo kritišku protu žmoni vert , nes „užuot Dievo ir žmogaus paveikslu dažnai juose pasteb davo vairi gyvuli (k. š. vilko, lap s, kiaul s, hienos, asilo ir k.) paveikslus“, ta iau krikš ionišk j artimo meil s sakym jis stengdavosi visuomet vykinti. N vienas pavarg lis nelikdavo jo nesušelptas. D liai to, kur tik S-vas beeidavo, visur paskui j sekdavo visoki elgetos ir net nes žiningi išnaudotojai. Prašan iam pašalpos jis netur davo dr sos neduoti. Per tai, k tik tur davo, neretai visa išdalindavo ir gaudavo maitintis, kaip Dievas dav , pusbadžiai.

Ties sakant, maistui jam nedaug ir tereik davo, nes m sos šiaip jau nevalgydavo, nors ir nebuvo vegetarijonas. Visas jo valgis b davo arbata, duona ir daržov s.

Svaiginam j g ral negerdavo, bet mieloj draugijoj nuo vyno stiklelio neatsisakydavo. Šiame dalyke jis laikydavos paži ros: kas yra žmogus neg r s, tas išg r s daros dar žmoniškesnis; o kas šiaip jau yra galvijas (skot), tas išg r s daros dar didesnis gyvulys (skotina).

S-vo biografai vienu balsu pažymi nep prast S-vo širdies gerum , nor pad ti artimui, o ypa prispaustiems ir persekiojamiems, k. š. žydams, katalikams, vargšams. Aukštai taip pat brangino jis ir mandagum ir pats steng si tai dorybei niekuomet nenusid ti. Supykti, tiesa, supykdavo, bet jo noras susitaikinti visuomet b davo stipresnis, negu laikini nekantrumo išsiveržimai.

Šalia to jis buvo labai s mojingas, linksmas. Užsiliko nemaža jo parašyt juoking eil raš i ¹⁾. Tod l draugijoj b -

¹⁾ Štai keletas pavyzdži :

I.
Izrailia vedia stezej udesnoi
Hospod' zaraz dva uda sotvoril:

Otverz usta oslicie bezslovesnoi
I gorovit' proroku zaprietil.
Dalekoje griaduš ieje tailos'

davo vis karštai pageidaujamas. Jis b davu mielas sve ias ir Austrijos bei Anglijos pasiuntini salionuose ir savo mokslo draug bei literat kabinetuose. Jo paties kambarys viešbuty, kur jis dažniausiai gyvendavo, b davu kimšte prikimštas žmony, kurie tarpusavy netur davu nieko bendra, išskyrus susidom jim S-vo asmeniu.

Tokiose s lygose S-vo darbo diena paprastai b davu nenormalin. Dien sve i sukliudytas, darbui gaudavo skirti didesn nakties dal, sutrumpindamas savo miego valandas iki minimumo. Tai, žinoma, negal jo eiti jam | sveikat. Atsigaudavo šiek tiek, apsigyvendamas kur pas draugus, bet tai t sdavos neilgai. Be to, jis dažnai ir nepavalgydavo, kaip reikiant. Draugams j už tai barant, juokais atsakydavo, kad „valgyt kasdien pietus es s blogas papratimas“. Jis j reguliariai ir nevalgydavo, kad tuo gal t duoti galimumo valgyt pietus kasdien kitiems.

Reikia dar pridurti ir tai, kad jo gyvenime pasitaikydavo ir labai sunki valand. Apie vien tok moment jis savo draugui Certelevui taip raš: „Apie save galiu tepasakyti, kad' esu labai patogioj pad ty, b tent, man dabar visais

V sich udesach pervona alnich
[dniei,
I nyne kažn Moaba soveršilas'
Uvy! iiad biednoi rodinoy mojej.
Gonima, Rus', ty bozpoš adnym ro-
kom,
Chotia za griech inoi iem Bileam:
Zagraždeny usta tvoim prorokam,
A slovo volnoje dano tvoim oslam.

2.

Cviet lica hemoroidnyi,
Volos padajet siedoi,
I grozit rnnie rok obidnyi
Preždevriemennai biedoi,
Ja na vsio, sud'ba, soglasen,
Tolko plieš'ju nedari:
Golyi ierep, ach! užasen,
to ty tam ni govori!
Znaju bezvolosych mnogo
Miež sviatych otcov u nas;
No vied' mnie ne ta doroga,
V diele sviatosti — ja pas.
Priemuš estvom falšivym
Ne cho u ja š egoliat'

I k glavam miroto ivym
Griešnyj ierep pri isliat ...

Skoro, skoro, drug moi milyi,
Budu vynuš en v tiraž
I vožmu s soboi v mogilu
Ne blistatelnuy bagaž.
Mnogo driani za dušoju
Ja imiel na siei zemlie —
I z bezpie nostju bolšoju
Byl netviord v dobre i zlie.
Ja v siebe podobje Božje
Ne prieryvno oskorbliai,
Liš' s obš estviennoju ložju
V blud korystnyy nevstupal.
A zatiem, chotia prieinno
I bezputno ja liubil.
Nikovo zato, jei Bogu,
Ne rodil i ne ubil.
Vot i vsie moi zaslugi,
Vsie zaslugi do odnoi.
A tepier' proš aite, drugi,
So sviatymi upokoi?

atžvilgiais taip bloga, kad blogiau nebūti negali. Todėl tur s
būti geriau“...

Taip tai nuo nemigos, nuo neužtektino maitinimos, nuo netvarkingo tempto darbo, „kurio visad tur dav s daugiau neg laiko“, netvirta S-vo sveikata (jis beveik visuomet sarguliuodavo) m palengv l eiti silpnyn. Jis tai nekreip d mesio ir nesišauk gydytoj . Maža to, b damas nesveikas, išsireng tolimon kelion Ukrain . Mat, nor jo nuli dus d l s naus mirties savo draug Certelev aplankyti ir pagusti.

Bet Maskvon jam atvykus, sveikata visai pablog jo. Taciau to neži r damas, jis užsuko pas kit savo draug kunigaikšt Trubeckoj , gyvenus netoli nuo Maskvos kaime Uzskoje . ia tuojau paaišk jo S-v nebepagysiant. Tod l buvo prie ligonio pakviestas vietos šventikas, kuris ir suteik mirštan iam filosofui paskutinius sakramentus. Prieš mirdamas S-vas kalb jo ebraiškai Dovydo psalmes, iš ko kunigaikštis Trubeckoj padar išvad S-v meldusis už žyd taut . Bet šis sp jimas vargiai bau yr teisingas. Nes Dovydo psalmes kalba nevien žydai, bet ir katalikai ir pravoslavai. Taigi Dovydo psalmes galima laikyti bendru dvasišku ryšiu, jungian iu ir Senojo ir Naujojo statymo išpažin jus. D liai to kur kas panašiau ties , jog S-vas, kaip dvasiško visos žmonijos vienijimos apaštalas, kalb damas ebraiškai Dovydo psalmes, meld s už vis žmonij , o ne vien tik už žydus.

Remdamiesi tuo, kad S-vas paskutinius sakramentus yr pri m s iš pravoslav šventiko rank , daugelis rus mokslinink mano S-v buvus vis amži ištikim pravoslav bažny ios nar . Tai toli gražu ne pilna tiesa.

Vis pirma ia reikia pažym ti, kad S-vo paži ros Bažny i nevisada buvo vienodos ir pastovios. Savo jaunyst j, kaip mat m, jis slavofil takoje - buvo kraštutinis pravoslavas, persi m s ši prietarais, prikaišioj s katalikystei romanizm , j zuitizm , dvasiško autoriteto išnaudojim . V liau, geriau pažin s katalik Bažny i , virto jos karš iausiu apologetu, o pravoslavišk j m kritiškiau ži r ti. Šioje pastaroje jis skyr nepriklausom rus bažny i nuo Ryt bažny ios, pripaž stan ios Konstantinopolio patriarkos val-

dži . Kadangi didžiausi Bažny ios skilimo kaltininkai yra buv Konstantinopolio patriarkos, tatai S-vas nebe pagrindo laik j bažny i popieži ekskomunikuot ir nuo visuotinosios Bažny ios atskirt .

Apie rus bažny i , S-vo išmanymu, to pasakyti negalima, nes ji Bažny ios skaldyme n ra dalyvavus; savo tikiniose liaudies mas se ji neatmeta n vienos katalik pripažintos dogmos: jos sakramentus popiežiai laiko tikrais, jos liturgiškas apeigas — brangintinomis. Tod l rus tauta savo daugumoj priklausanti tikrai visuotinai Kristaus Bažny iai; tos Bažny ios nariais n ra vien tik tie rus dvasiškiai ir teologai, kurie viešai atmeta „nauj sias“ katalik dogmas, k. š. popiežiaus primat ir tikybos dalykuose neklaidingum , Šven . Marijos Mergel s Nekalt j Prasad jim , Šv. Dvasios jim ir iš S naus. Kadangi S-vas tas dogmas tik jo ir jas viešai gyn , tatai jis tos visuotinosios Kristaus Bažny ios nariu laik ir save ir tod l savo religin se praktikose laik si rus pravoslav cerkv s apeig ir nemat rimto reikalo padaryt susijungimo akt su Roma. Be to tam žingsniui nedaryti jis tur jo ir rimt motyv . Mat, kol jis išviršiniai priklaus pravoslav bažny iai, jis buvo rus laikomas savo žmogum, tod l ir jo žodžiai katalikyst s naudai darydavo jo broliams rusams didesnio sp džio ir tur davo didesn s reikšm s. Viešai gi susijung s su Roma, jis b t buv s apšauktas pravoslavijos atskal nu, eretiku, rus tautos išdaviku; jo raštai b t netek savo svarbos ir nieks iš rus pravoslav nebeb t j skait s.

Atsižvelgiant tai, yra manan i , kad S-vas yra pasilik s išviršiniai pravoslavui, Romai tai leidus ir tam pri-tarus¹⁾. Bet iš kitos šalies yra žini , kad S-vas, b damas Zagrebe, kasdien lankydav s vietin gotišk j katalik bazilik , o v liau, net ir pats prisijung s prie katalik Bažny ios. Apie tai liudija virt s kataliku ir v liau pri m s kunigyst rusas Mikalojus Tolstojus savo paskelbtame rus laikraš iuose laiške. Štai jo žodžiai:

¹⁾ Toki fakt prieš kar yra buv nevienas.

„Kad S-vas buvo dvasioj katalikas, liudija jo raštai... kad jis yra prisijung s ir prie katalik Bažny ios k no ir yra pri m s šv. Komunij iš katalik kunigo rank , tam yra gyv liudytoj , b tent kunigaikštyt Dolgorukovait , Vilniaus gubernatoriaus dukt , Dimitrijus Nievskis, L'spienskio soboro protopresbiterio an kas. Tai vyko vasario 18 d. 1896 m. 9 val. ryto, Pre istenkoj, Vsevoložskoj gatvel j Sobolevo namuose, antrame aukšte, namin j Lourdišk s Dievo Motinos kopyt l j, jo tik jimo išpažinim pri musio kunigo (Tolstojaus) bute. Be min t asmen ir nam tarn šiame akte dalyvavo tiktai vien intymiausi S-vo draugai.

Taigi šis S-vo prisijungimas yr vyk s ketveri metai prieš jo mirt . S-vas nemat reikalo skelbti apie tai žmon ms, kurie gal jo to žingsnio tinkamai nevertinti. Bet rus katalik tarpe visi apie tai žinojo, k. š. kunigaikštien Volkonskien , autor veikalo „apie Bažny i“, kur S-vas yra redagav s, hofmeisteris Žerebcovas, autorius knygos „Šv. Dvasios kilimas“, N. S. Ušakovas, Solomirskis ir k. Užsieniuose žinojo apie tai vysk. Strossmayeris, kai kurie kardinolai ir Bažny i susijungimo klausimu labiau susidom j vyskupai“.

Faktas, kurio taip griežtai yra pažym tas laikas ir vieta, tenka laikyti tikru ir neabejotinu, juoba kad jis visai atsako S-vo psichologijai ir sitikinimams. Pri mimas paskutini sakrament iš pravoslav šventiko rank n kiek tam neprieštarauja, nes mirties valandoje S-vas tur jo piln teis pasinaudoti ir pravoslav šventiko patarnavimu.

Kita versija apie S-vo asmenišk j unijos akt su Roma eina iš aukšt katalikišk Peterburgo sfer . Pagal j , S-vas po viešo išpažinimo savo veikale „La Russie et l'Eglise universelle“, jog priima visas katalik Bažny ios dogmas, ne-jaut s reikalo daryti formalin unijos akt su Roma, kaip to reikalauja dogmatiškoji ir moralin teologija. Taigi reik j , kad koks žymus žmogus jam t pareig primint . Tas žmogus ir buv s Leonas XIII. Kai 1888 m. S-vas buv s Romoj ir gav s Vatikane priva i audiencij , Leonas XIII, laikydamas rankoj S-vo veikal „La Russie et l'Eglise universelle“, mandagiai šypsodamas, tar s: „Taip kilniai atjausdamas ir kitiems rodydamas rus cerkv s su Romos Bažny ia, nijos

reikalingum , „Tamsta tur tumei savo tautie iams ir pats duoti tos nijos pavyzd “. Vykindamas t patarim , S-vas ir atlik s unijos akt Tolstojaus koply ioje, tur damas Romos leidim viešai pasilikti vienyb je su pravoslavišk ja cerkve. T teis tur j s ne vien S-vas, bet ir kunigaikštis Bielo-sielskis-Bielozerskis ir kiti, tiek civiliai, tiek ir dvasiškiai rusai. Tatai ir paskutinius sakramentus gal j s S-vas teis tai priimti iš pravoslav šventiko.

Ir viena ir antra versija tvirtina, S-v oficialiai prisijungus prie kat. Bažny ios, bet tikr to prisijungimo rodym , de ja, kol kas n ra. Jei tas prisijungimas tikrai b t vyk s, tai tur t b ti ir to prisijungimo S-vo pasirašytas dokumentas. Bet apie j nieks nemini ir nieks n ra jo mat s.

Taigi bene bus panašiausias ties L. Kobilinskio—Ellis'o pranešimas, kad visas S-vo prisijungimas teapsireišk s vien tuo, kad S-vas Tolstojaus koply ioj iškilmingai yra perskait s kat. Bažny ios „Credo“, laikydamas rankoj degan i žvak , ir tuo parod s viešai, kad b damas Ryt Bažny ios narys, nori draug b ti ir kat. Bažny ios s nus. Laikyti t akt per jimu iš pravoslavijos katalikyst n tegalima nebent visai nesuprantant S-vo paži r

Bažny i . Toks per jimas, vaizdingu Kobilinskio pasakymu, jam b t buv s taip pat negalimas, kaip ir „per jimas iš Maskvos Rusijon“. Sk. Monarchia S. P e t r i. Aus den Hauptwerken von VI. S o l o w j e w s systematisch gesammelt, übersetzt und erklärt durch L. K o b i l i n s k i-E l l i s. Grünewald Mainz, 1929, S. 1—2.

Mir S-vas liepos 31 d. 1900 m.

Jo k nas iš kaimo Uzskoje buvo pergabentas Maskvon ir palaidotas šalia jo t vo k no Novodievi jo vienuolyno kapuose. Iki karui, jo kapas dažnai buvo lankomas jo gerb j ir gausiai puošiamas gyvomis g l mis. Kaip jis atrodo dabar, de ja, žini neturime. Viena tik aišku, kad to žmogaus vardas ir atmintis pergyvens ilgus amžius, nes jis netik kent jo, bet ir m st už milijonus savo tautie i .

Ši trumpa ir nepilna S-vo biografija tesie man leista užbaigti savo eil raš iu, parašytu, gavus pirm j žini apie jo mirt :

VI. Solovjovas.

Tikruose rusuos'—tai buvo žmogus,
Tarp pravoslav —tikras krikš ionis;
Ved gera tautie ius blogus,
Rod jiems keli tiesos, malon s.
Šauk : pameskit sen aklyb !
Atskalos siena tegu sugri na!
Viešpats myl t juk liep vienyb ,
Vienas Bažny ioj piemuo teb na!
Žem s valdovams v l taip kalb jo:
Skriausti ndr skit taut silpn j ,
Nes Diev pat tur Apgyn j
Minios vargdieni ir nuskriaust j !
Šio amžiaus moksl ištyr s vis ,
Jis Dievo žod giliai suprato, —
Tarti nykštukams bedieviams dr so:
Aklas, kurs Dievo protu nemato!..
Taip vis amži pranašo b du
Vykd ir skelb Viešpaties vali :
Byro jo žodis tyriausiu gr du,
Tik... kie iausio granito keli ...

19. 3. 29.

Literat ra:

- VI. S. Solovjeva *Sobranie so inenij*, 9 tomai.
VI. S. Solovjeva *Pisma*. 3 tomai.
VI. S. Solovjeva *Stichotvorenija*.
V. L. Veli ko. Vlad. Solovjev. *Zizn i tvorenija*. Izd. 2-e. SPB. 1903.
E. L. Radlov. Vlad. Solovjev. *Zizn i u enije*. SPB, 1913.
N. E. Trubeckoj. *Mirosozercanie VI. S. Solovjeva*, 2 tomu.
M. d'Herbigny. *S. J. Un Newman russe, Vladimir Soloviev* Paris, 1911.
E. M. Lange. *Vladimir Solovjew. Eine Seelenschilderung*, Mainz, Grünewald 1923.
Iz. Tamošaitis. VI. Solovjevo pažinimo teorija. *Logos* 19J3, 50—08 p.
St. Šalkauskas. VI. Solovjevas ir jo pasaulio sielos koncepcija. *Logos* 1926.
St. Šalkauskas. *L'âme de monde dans la philosophie de VI. Solovjev*, mag. disertacija.
Dr. Ambrozaitis. *Staatslehre Wl. Solovjews Paderbon, Schöningt* 1927, 112 p. in 8°.
Prof. Wlad. Szvlkarski. *Solowjews All-Einheitslehre im Lichte seiner Dichtung. „Der Graal“ Sonderheft Wlad. Serg. Solowjew August 1928 m.*
Prof. VI. Šilkarskis. *Levas Tolstojus ir VI. Solovjevas broši roj „Ateizmas ir mokslas“*.
Dr. L. Bistras. *Das Gute. Solowjews Etik*. Kaunas, 1922.